

A feladatoknak ez a vázlatos felsorolása is mutatja, hogy az egység munkálásában többre van szükség, mint egy-egy dolgozatnak megjelentetésére. A keresztény egyházak egysége c. műben említettük már, hogy Magyarországon is megérett a helyzet egy egységfolyóirat kiadására. Számos helyről köszöntötték ezt a gondolatot. Egy evangélikus lelkész egyenesen felszólított arra, hogy sürgősen indítsuk el a folyóiratot. Jelezte, hogy az ő oldalukon hasonlóra törekcsenek, sőt azt is hozzátette, hogy Pesthy Pál ny. miniszter közreműködésével külön egységet előmozdító egyesületeket is életre hívnak ... Sokak ilyenén megnyilatkozásának hatása alatt, az egység útjának egyeztetésére s a magunk táborának iskoláztatására az új esztendőben megindítjuk „Az egység útja“ c. havi lapot, jelen sorok írójának szerkesztésében. (Bp. II. Margit körút 23.) A legteljesebb jóakarattal vesszük kezünkbe az ügyet, áldozatos lélekkel mozdítjuk elő, s abban a meggyőződésben, hogy korunk legnagyobb s legszentebb ügyét segítjük győzelemhez. Vajha a másik oldalon is hasonló lelkiséggel teremtenének — uniós lapon keresztül — közvéleményt az egység szükségességéről. Akkor siettetjük a testvéri találkozást és egyesülést.

A történelmi pillanat itt van: a Gondviselés által is egyengetett ügynek áldozatos lélekkel való vállalása által mentesítsük tehát magunkat egy nagy kötelességmulasztás felelőssége alól...

P. KÖNIG KELEMEN

KODÁLY ZOLTÁN

KODÁLY ZOLTÁN 60. születésnapja az egész magyar kultúra ünnepe. A magyar zene mesterei között aligha tudnánk még valakit megnevezni, akinek életműve az egész magyar szellemiség szempontjából olyan korszakalkotó jelentőségű volna, mint az övé. Mint alkotó művész, mint tudós és mint nemzetnevelő nyílegyenes céltudatossággal áldozza életét eszménye megvalósítására: megteremteni a magyarabb, az igazi magyar szellemiséget a ma és a holnap számára. E hatalmas feladat jegyében bontakozott ki páratlanul sokoldalú zsenialitása, ez adott neki erőt ahhoz, hogy mind zenéjében, mind írásaiban egymaga foglalja össze nemzedékek törekvéseit, egymaga legyen megindítója termékeny és mélyreható fejlődéseknek. Ennyi ihlető erőre csakis a lángész képes.

Ez a nagyszabású életprogramra három korszakban bontakozik ki előttünk: a világháború előtt, a trianoni években és végül napjainkban.

A fiatal Kodály akkor lép műveivel a nyilvánosság elé, amikor még mindenütt a múlt században fogant életszemlélet uralkodott. A békés ferencjózsefi kor nyárspolgára nyugodtan élvezhette a szédítő iramban fejlődő civilizáció nyújtotta örömeiket és kényelmet. Nem érezte a nagy események hiányát, nem érezte, hogy bizonytalan lelki talajon él, hogy alig van szilárd gondolata, központosító értéke. Ez a kor elvesztette a harmadik dimenzió, a mélységek és magasságok iránti érzékét és minden távlat nélkül élt a materializmus és atheizmus légkörében. Hogy milyen volt e korszak magyarsága, jól tudjuk legkiválóbb történetíróink szomorú ábrázolásaiából. Ez a nemzedék volt az, amely a legtávolabb állt minden igazi nemzeti önismerettől. Olyan bálványokat állított magának, amelyekről előbb-utóbb ki kellett derülni, hogy agyaglábon állnak: üres jelszavak mögött a nemzeti életnek a gyökerektől való teljes elszakadása folyt ebben az időben.

A művészek, a költők érezték meg lefelől, hogy ingatag talajon járunk, ők adtak először hírt egy vajúdo világ viharszeléről, örök életűnek

hitt eszmények hanyatlásáról, arról a nagy kiábrándulásról, amely a hontalanság, a bizonytalanság, a félelem érzetét keltette bennük. Adynak a magyar élet szakadékból feltörő őszintesége, a komor pesszimizmus hangján megszólaló öneszmélete, hatalmas visszhangot keltettek a fiatal Kodály lelkében. Már mint zeneakadémiai zeneszerző növendék tele van elégedetlenséggel, nyugtalansággal a neki készen nyújtott zenei táplálékkal szemben. Az hát a magyar műzene, amit a német iskolában felnőtt magyar zeneszerzők írnak? Az a magyar népzene, amit a cigányok a kávéházakban muzsikálnak?

Ebben a zűrzavarban tisztán látni, mindenből az igazságot kiábrándítani, az eredeti forrásokra visszamenni, ez lesz most már Kodály gondolata. A kutató éles szeme, az alkotó művész zseniális intuíciója egyformán mutatják a rögzös, fáradtságos utat, amelyet követnie kell: semmitsem másodkézből venni, hanem eldugott, félreeső magyar falvakban felkutatni a magyar nép énekét. Egyetemi tanulmányai is ezt a célt készítik elő. „A magyar népdal strófászerkezete“ c. doktori értekezésével már eljegyzí műagát élete főszeményével, a népi zenével, s mikor visszatér első népdalgyűjtő útjáról (Mátyásföld, 1905), megérzése már világos felismeréssé válik. A művész érdeklődése mellett most feltámad benne a tudósé és a hazafié. Megmenteni a parasztság között élő régi dallamkincset a pusztulástól a jövő számára. S mikor Bartókkal, nagy művész- és sorstársával elindul népdalgyűjtő útjára, már olyan berlini és párizsi tanulmányutak állnak mögötte, amelyek csak megerősítették nemzeti hivatásérzetében. Párizsban Kodály az új nyugati zene akkori legnagyobb géniuszának, Debussynek a művészetében is elsősorban a századvégi német zene világuralma, a wagnerizmus ellen lázadó nemzeti zeneköltőt ismerte fel, aki a régi francia mesterek nyomában akarja újra visszaadni a franciáknak zenéjük sajátos jellemét, minden ködös, filozófiai, zenénkívüli elemektől mentes, tiszta zenei értéket, a francia nyelv és zene régi szövetségét.

A nemzeti lélekből, jellemből fakadó műzene, ez volt a fiatal Kodály álma s amit Debussy zenei forradalmából, színpompás harmonizálásából magáévá tett, az mind csak eszköz volt ezen álm megvalósításához. Kodály tehát a nyugati zenei műveltség fegyverzetével, formakincsével veti bele művészetének horgonyát az ősi népi talajba. Így emelkedhetett tősgyökeres magyar művészete ma már világhírű egyetemes európai értékke, egy, a nemzet sorsához hozzákötött, de mondanivalójában mindig egyetemes magaslatra emelkedő nagy egyéniség megnyilatkozásává.

A Bartók Bélával együtt 1906-ban kiadott „20 magyar népdal“ hívta fel először a figyelmet az igazi magyar népzene klasszikus szellemére, amely egyszólamúságában, ritmikus gazdagságában, de főképp abban a módban, ahogy a legegyszerűbb, legtömörebb eszközökkel fejez ki mély, általános érzelmeket, a legtávolabb állott a cigányos, népies műdal szétfolyó, szentimentális romantikájától. Kodály alkotó stílusát csakis ennek a magyar népzeneének a szellemében érthetjük meg. Ebből nőttek ki már első jelentős művei, ennek, mint anyanyelvének birtokbavételével virágzott ki művészetete.

Hogy milyen ellenkezést váltott ki ez az új nyelvezet a cigányos magyar stílus híveinél, azt mindenki tudja. Kodály műveivel nem sokat törődtek, de hogy valaki azt merje állítani, hogy az igazi magyar népdal nem a cigányok magyar nótája, hanem az, amit eddig alig ismertek: a nép ajkán megőrzött szájhagyomány, ami még a régi magyar műzene sok emlékét is megőrizte — azt már nem bírták elviselni. Kicsi volt még akkor Kodály tábora, de annál több az ellenségek száma, akik minden alkalmat felhasználtak, hogy Kodály felfedezésének jelentőségét lekicsinyeljék. Erre Kodály tudományos iratokban védi a magyar népdal jelentőségét. A tudós felvértezettégével és párat-

lan alaposságával bizonyítja, hogy a magyar zenetörténelemnek is csak a népdalkutatás adhat komoly tudományos alapot, hogy nálunk, ahol a nemzeti művelődés fonala a létért vívott folytonos harcok és küzdelmek miatt annyiszor és oly hosszú időkre elszakadt, egyedül a népi hagyomány őrizte meg a zenetörténelmi összefüggéseket.

Vaskövetkezetességgel halad a megkezdett úton. Elvetni mindent, ami hamis és értéktelen, de szeretettel megőrizni és fejleszteni mindent, a legcsekélyebbet is, ami ebbe a nagy Összefüggésbe beletartozik: ez az, amit elvként hirdet tanítványainak és a nagyközönségnek.

Most még csak pályája kezdetén áll, de már saját személyében átérezte a kor nagy tragikumát. Már tudja, hogy mit jelent egyedül lenni a nagyvilággal és saját nemzetével szemben. Egy olyan világban, ahol az egyéni önzés kioltotta a magasságok fényeit és egy olyan nemzet körében, amely hamis bálványoknak hódol. Egyszerre érzi át a hivatott ember mártíromságát és hatalmas tettvágyát.

Nemes elhatározása mellett kitartása miatt különnek látszott, mat hivatása, a vállalt feladatnak szinte emberfeletti volta elkülönítette és társalanná tette az üres konvenciók világában. Ez a nagy, heroikus álom igézetében élő lélek egész életét, örömét és fájdalmát egyetlen cél szolgálatába állította: küldetésének betöltésébe, a lényeg szem előtt tartásába.

A fiatal Kodály a maga nagy magányosságában a régi magyar költőkhöz fordul: Berzsenyi, Kölcsey, Csokonai pendítik meg lelkében a rokon hurokat, hogy az érzés mélységében és magyarságában, a kifejezés erejében és költőiségében a magyar műdal terén korszakalkotó műveket alkosson. A sötét, borongós színek uralkodnak ekkor Kodály zenéjében. Mintha Ady „Sírni, sírni” c. költeményének világot temető halálos gyásza — amely először kelti életre erre a szövegre írt zenéjében a magyar lélek zokogását — hangszeres műveit is beárnyékolná. Különösen a cselló, ez a meleghangú, férfias hangszer lesz Kodály kezéből egy benső tűzben égő lélek bachi mélységekre emlékeztető vallásos érzésvilágának kifejező eszközévé (cselló-zongora, hegedű-cselló duó, szólócselló szonáta, 1910—15).

Mindezekben a szellemben, tematikában, díszítésekben tiszta magyar eszményeket követő fiatalkori művekben tűnik fel először az új kor embere, a homo religiosus, a csődbejutott individualista emberrel, a homo liberrel szemben. Egyszerre nemzeti és egyszerre vallásos volt ez a művészet, mat alapja kezdettől fogva a hit: hit az Istenben, hit az emberben, hit nemzete jövőjében.

Ennek a szellemnek egyik leghatalmasabb megnyilatkozása a világháború utáni évek alkotása, a Psalmus Hungaricus (1923). Amikor az egész magyar élet romba dőlni látszott, s már az örvény szélén állott, lép fel Kodály örökértékű műve teljes súlyával, hogy hitet öntsön a csüggedőbe, hogy vigasztalja az elesetteket. A Psalmust 8 nyelvre fordították le és több mint 200 külföldi városban adták elő a trianoni korszakban, hogy a magyar fájdalomnak, az Égre kiáltó igazságtalanságnak zenei szószólója legyen a világ előtt. Ez a mű volt a leghathatósabb bizonyítéka annak, milyen nagy művészi tett egy egyszerű népi jellegű témából nagy formát teremteni, egy technikájában modern, fajiságában őseredeti zenei nyelven megírni egy nemzet tragédiáját, s a magyar nép sóvárgását ebben a formában valósággal monumentalizálni. Minden egyéni eltűnik a hatalmas kórusban kifejezésre jutó lelki-szellemi közösség egységében, a magyar nép jövőjébe vetett hit zenei apotheosisában.

Ennek a színmagyar léleknek a zenei ábrázolása mindig változatosabb, mindig gazdagabb lesz. Ha a Psalmusban a hősi tragikus magyarság lelke él, a „Háry János”-ban a romantikus magyar álmodozás, lovagiasság, bátorság, hűség hőse áll előttünk. A Kodály harmonizálásában megjelent népdalok —

amelyek a magyar életet minden vonatkozásában elkísérik — itt a zenekar szimfonikus hangulatképe egy valóságos népeposz magaslatára emelkednek. A népdal itt — mint az egyes szereplők helyzetének, hangulatának magyarázója — zárt formájával mintegy előkészíti a magyar áriát, a magyar operanyelvet. Amilyen mélyen emberi, olyan magyar is ez a mű, amelyben vitéz Hány János gyönyörű álmokkal fényesíti, nagyítja a maga kiszolgáltatott kis életét. S ennek a fényesítésnek lehet-e teljesebb eszköze a zenénél? A százszínű zenekar mélyíti el, szélesíti ki, vonja be aranyos humorral a Hány-kalandok hangulati tartalmát, ez érezteti velünk a mesélő ember álmai mögött rejlő titkos fájdalmat, a magyar népdal egész lelki világát, amely legtöbbször könnyektől fátyolos. Es ez a zenekar már a befejezett, mesteri tudás bizonyítéka, ahol minden hangszer a maga legtisztább lényegéből, a maga egyéni nyelvén beszél. Mert Kodály, a latin szellemhez olyan közel álló nagy realista, egyenesen a hangszer anyagából indul ki s úgy szólaltatja meg, hogy saját életére ébredjen. Már itt feltűnik Kodály hangszeres stílusának az a csodálatos életszerűsége és ragyogása, akusztikus víziójának teljes biztossága, amely aztán tiszta hangszeres műveiben, a Marosszéki és Galántai táncokban ragadta el az igazi hozzáértőket.

Ugyancsak a trianoni korszakra esik Kodálynak az általános nemzeti kultúra szempontjából felbecsülhetetlen tette: a magyar iskolai kórusirodalom megteremtése. Tudja, hogy az egyes csak az egésszel együtt győzhet. Csak akkor lehet szó általános nemzeti zenekultúráról, ha a magyar népdal, mint a faji önismeret egyik leghathatósabb eszköze, már a gyermek lelki kincsévé válik. Itt kezdődik Kodály nagyszabású nemzetnevelő munkássága, amelyet a legnagyobb szeretettel állít a magyar jövő záloga, a gyermek zenei nevelésének szolgálatába. Művészi, színmagyar gyermekkórusai nyomán rövid két évtized alatt óriási lendületet vesz az iskolai énektanítás, amely Kodály abszolút muzsikális módszere szerint a mechanikus hangszer-tanulással szemben a zenei képességeknek igazi élő, öntevékeny kibontakoztatását célozza. Mindig több fővárosi és vidéki iskola szegődik Kodály nagy népzenei karének-mozgalmához, amely ma már egy lelkes fiatal gárda kiépített hatalmas szervezete, az „Éneklő Ifjúság“ lelki egységében hódítja meg az egész országot. Nagy erők rejlenek ebben a mozgalomban, mert nem hivatalos úton, sőt sokszor ennek még ma is ellenére, hanem igazi ügyszeretet, a Mester iránt érzett őszinte rajongás bontakoztatta ki szárnyait. Ezek a hívd: már tudják, hogy csak szeretettel hálálhatják meg Kodálynak azt a nagy ajándékot, amit ő adott nemzetének, a magyar lelkeket egyesítő, üdítő, boldogító közös éneklés tiszta örömét. Ha Kodály egyedül ezt az eredményt mutatná fel mint életművét, akkor is a legnagyobbak között foglalhatna helyet.

Kodály művészete, amely a népi közösség eszményéhez kötött, természetszerűen a tömegéneklésben találja meg a maga legfőbb kifejező eszközét, így férfi-, női és vegyeskarra írt művei is elsősorban a magyar eszmény szolgálatába állnak. Az olasz mesterekre emlékeztet az a nagy művészet, amellyel Kodály az énekhang törvényszerűségét, a különféle hangszínek követelményeit érvényesíti. Egy anyagtalan, átszellemült, magasabbrendű világ éneke hangzik fel női kórusában, ahol a havasok csillagos égboltjának, elmét, szívet fájdtató végtelenségének kristályos tündöklését a szöveg nélküli magán-szólamok étheri finomsága hozza kifejezésre (Hegyi éjszakák). Ezzel szemben mennyi drámaiság, aktivitás, sötétebb színezet jellemzik férfikórusait 1 (Bordal, Huszt, Katonadalok, stb.). S milyen csodálatos színkeverések, lehelletfinom árnyalattól lüktető eleven élet, jellemző erő és nagy szerkesztő művészet sugárzik legnagyobbabszabású kórusműveiből! („Mátrai képek“, „Jézus és a kufárok“ vegyeskarok.)

Csupa leszűrt, klasszikus tisztaság ez a kórusművészet, egyedülálló a jelen zeneművészetében. S minél közelebb jutunk a legutóbbi évek alkotásaihoz, annál befejezettebb Kodály stílusának klasszikus formatökélye. Ennek a korszaknak legnagyobb alkotásai a Székelyfonó, a Budavári Te Deum és a Felszállott a páva c. hangszeres variációk a legmagasabb stílus szépséget mutatják, ahol minden eszköz csak a benső és a külső teljes összhangját, a lényegét szolgálja, ennél sem többet, sem kevesebbet.

A „Székelyfonó“ Kodály kórusművészetének csúcspontja. Maga a nép a főszereplő, az egyes személyek csak típusok hordozói. A kórus zenei súlyával uralkodik, sőt a Görög Ilona balladájában a drámai erő tetőpontját képviselik, majd a Székelyfonóban lefolyó népi játékok, táncok, énekek keretében mutatja meg a székely nép lelkét: gazdag érzésvilágát, törhetetlen erejét.

Kodály hatása és jelentősége a magyar katolikus egyházi zene területén ismét egy külön fejezet a páratlanul sokoldalú művészetében. A gregorián korális és a Palestrina-stílus mélyreható tanulmányozása volt legfőbb ihletője a magyar egyházzene-renaissance megindításában. Hiszen a gregorián-stílus egyszólamú melodikus jellege a legközelebb áll a magyar népdal hasonló stílusához és Palestrinát Kodály valósággal újra felfedezi, mint a legnemesebb latin mérték, a legmélyebb vallásos élmény és a vokális polifónia utólérhetetlen klasszikusát. A „Budavári Te Deum“ így mutat utat a modern egyházi zenének, a népi elemekben gyökerező, de keresztény nyugati formák évszázados kontrapunktikus művészetével felfegyverzett s mégis teljesen mai szellemű egyházi zenének.¹

Kodály legutóbbi nagy zenekari műve, a „Felszállott a páva“, variációk egy ősi népdaltéma fölött. Szellemében, formájában, egész technikájában a klasszikus eszménynek hódol. Szellemében, mert a magyar népdal, mint a nemzeti összesség alkotása egy nagy művészi egyéniség szubjektív átélésében bontakozik ki minden hangulati, zenei tartalmában. Formájában, mert teljes összhangban az alkotó egyéniségével csak a mondanivaló lényegére törekszik, arra, hogy a mű minden taktusa éppen úgy álljon a szép, mint az igaz szolgálatában. S mennyi változatosság, hangulati szépség, mennyi játékos, lírai, táncos, szenvedélyes, majd csodálatosan költői hangulat van ebben a zenében, mely csúcspontjára érve, nagy magasságokba repíti a hallgatót! A 16 variáció eszmei tartalmának hatalmas összefogása ez a Finale, ahol kibontja szárnyát minden színpompájában a páva: káprázatos fényben zeng fel az ősi dallam, minden szöveg nélkül is mint imádság, mint a legmagasabb felé törő sóvárgás himnusza.

Szóljunk még Kodályról, a tudósról és nevelőről. Mint nagy néprajztudóst, aki a legapróbb részletekbe mélyedő kutatással az egész magyar zenetudományt megeremtette, mindenki ismeri. Korszakos eredményei alapján elméletben is kivéti az évezredes magyarság zenei arcképét. (Mí a magyar? 1939) De talán kevesebben ismerik a renaissance szellemekre emlékeztető, univerzális műveltségű, széles látókörű és érdeklődésű Kodályt, aki bámulatos emlékezőtehetségével mindent megjegyyez, ami megjegyzésre méltó, hogy a legnagyobb következetességgel használja fel az egész magyar zenei művelődés reformálására. Egész magatartása a tudósé. Álmodozó, messze tekintő, mély szemei a költő, a művész Kodályra vallanak, kinek szelleme egyébként teljesen tárgyilagos, személytelen, kritikus és fölényes. De ez a fölény nem szorul külső hatásos eszközökre. A ridegnek látszó, szófukar, minden konvenciótól távol álló Kodály a maga halk, finom lényével olyan tekintélyt és tiszteletet parancsoló, aminek a benső erő, a

¹ L. e. kérdésről: Eckhardt Sándor: Kodály és a magyar népzene. Magyar Szemle 1937. XXXI. 75. 1.

mindenben az igazságra tapintás képessége mellett még van egy más forrása is. Az a titkos vonzerő, amely minden látszólagos kimértsége mellett is megéreztetni velünk emberi jóságát, mély erkölcsiségét és humánus érzését, fel-felcsillanó szellemes humorát, minden szenvedővel való együttérzését, kifogyhatatlan türelmét, egyszerűen a lélek kultúrájának páratlan finomságát és mélységét. Ezért olyan nagy Kodály nevelő hatása. Egyetlen mondata kristálytisztan logikával világít meg homályokat, hoz közelebb távolfekvő dolgokat. Minden ténykedése nevelő, ethikus hatású, mert önmagának is szigorú nevelője és fegyelmezője. Mindenkiből ki tudja hozni a lehető legmagasabb teljesítményt, mert önmagától is csak ezt követeli. Hogy kicsoda részletes és alapos tanulmányok, mélyen nagy tájékozottság áll e törekvés mögött, arra minden szava rávilágít. Többet mond egy pár szóval, — aki érteni tud belőle — mint más egy óras szónoklattal, mint ahogy tudományos dolgozatainak bármelyikéből is százszor több gondolatindítást, felfedezést és zseniális meglátást kapunk, mintha vaskos köteteket olvasnánk el.

A fiatal Kodály nemzetének első útmutatója volt az igazibb, mélyebb magyarság felé. Mint érett férfi a megpróbáltatás idején igazi prófétája, vigasztalója és újraépítője, külföldön a magyar zeneművészet világhírű képviselője. Most, egy újabb romboló háború közepén az őszbe hajló Kodály a magyar szellemi élet vezéralakja, az egész magyar zeneélet szellemi központja. Körülötte forog, belőle indul ki, hozzá megy vissza, az ő elismerésére vágyik az ország minden igazi zenei értéke, tehetsége, nemes akarása.

A zseni szeme a jövőbe tekint. Örök nyugtalan szellemét a múltnál sokkal jobban érdekli az, ami még lesz: szellemi fejlődés olyan határtalan, mint az az érdeklődés, amely mindig újabb problémák elé állítja.

Nehéz volt a harc a kitűzött eszményekért, de ahhoz, ami még hátra van, ami még teendő, ott Kodály Zoltán már maga mellett fogja találni a nyomdokaiba lépő lelkes tanítványok és hívek továbbépítő seregét és az ő legkedvesebbjait, legrajongóbb híveit, az egész magyar ifjúságot: az éneklő Magyarországot.

PRAHÁCS MARGIT

AZ ÚJJÁÉLEDT MAGYAR SZENTZENE

UTOLSÓ HÚSZ ESZTENDŐBEN annyiszor hallottuk tudományos és népszerűsítő könyvekben, cikkekben, előadásokban ezt a jelzőt: magyar. Feleslegesnek, túlzásnak, sallagnak minősítjük, mely elkoptatott hangsorával megfojtja a mögötte rejtőzködő fogalmi tartalmat. Csak akkor döbbenünk rá a szükségességére, ha mégis elhagyjuk és szabadjára engedjük a jelzett irányt, eszmét, ha nem kötjük meg létünk legkeményebb határjelzőjével, a magyar-ral, amivel elriaszthatjuk a jól rejtőzködő ellenséget.

Könnyebb megértés miatt idéznünk kell azt a kort, mely eltemette a múlt sok egyházzenei emlékét és önállóságát. ízléséből gyarmattá lett. Kinek a hibájából? Nem a mi feladatunk latolgatni.

A magyar egyházi zeneművészet a XVIII. század utolsó negyedében veszteti el személyes hangját. Ekkor merül feledésbe a generációk halálával.

Lélektani tény ez éppen a zeneművészetben, ahol az alkotás köbevésett, látható formában nem figyelmezteti az áruló utókort szent köteletségére, hazájával szemben várható és joggal elvárható állásfoglalására. Ha csak egyetlenegyszer nem áll résen töretlen egységben a zenei ízlés nemzetnevelő tábora, ha soraikat felső nyomás vagy a nemzet célját nem látó tömeg